

Д.В. Смерницький,
кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА СУМІЖНИХ ПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Розглянуто питання забезпечення прав на об'єкти авторського права та суміжних прав, що виникають у процесі наукової діяльності в системі МВС України, проаналізовано відомчі нормативні документи з цього питання.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, наукова діяльність, інтелектуальна власність.

Рассмотрены вопросы обеспечения прав на объекты авторского права и смежных прав, возникающих в процессе научной деятельности в системе МВД Украины, проведен анализ ведомственных нормативных документов по этому вопросу.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, научная деятельность, интеллектуальная собственность.

Paper considers the issues of rights to copyright and related rights, established in the process of scientific activity in the Interior Ministry of Ukraine; analysis of departmental regulations on this matter is carried out.

Keywords: copyright, related rights, science, intellectual property.

Поняття “інтелектуальна власність” розуміють у значенні, викладеному в Конвенції “Про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності”, підписаної в Стокгольмі 14 липня 1967 року. Ст. 2 цієї Конвенції стверджує, що поняття “інтелектуальна власність” включає права, які відносяться до: 1) літературних, художніх і наукових творів; 2) виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; 3) винаходів у всіх сферах діяльності людини; 4) наукових відкриттів; 5) промислових зразків; 6) товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень; 7) захисту від недобросовісної конкуренції, а також усі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах [1, 8].

В.В. Писачкін вбачає в інтелектуальній власності феномен інституційного характеру, котрий визначає соціальний статус авторів, винахідників і інших суб'єктів, які створюють нововведення. Вона регулює процеси творчої, культурної, соціальної політичної і економічної практики, забезпечує охорону прав на об'єкти творчої діяльності і її ефективність [2, 3].

Права на результати творчої інтелектуальної діяльності, що мають об'єктивну новизну, є інтелектуальною власністю як такою. Але для того, щоб ці результати були визнані суспільством як об'єкти права інтелектуальної власності, необхідно їх формалізувати у будь-який спосіб. Отже, інтелектуальна власність, як визначає А.І. Кубах, – це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, визначеній чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється і захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил. Врегульовані законом суспільні відносини стосовно володіння, користування і розпорядження результатами інтелектуальної творчої діяльності складають інститут права інтелектуальної власності [1, 8–9].

Термін “власність” вживається в доволі різних значеннях. В одних випадках його використовують як синонім, еквівалент понять “майно” або “речі”, коли йдеться про “передачу власності” або про “придбання власності”. В інших випадках мають на увазі суто економічні відносини, а інколи, навпаки, ототожнюють це поняття із власне юридичною категорією – правом власності [2, 16].

Однією з форм власності є “приватна власність”, що означає абсолютне, захищене законом право громадянина чи юридичної особи на конкретне майно (землю, нерухомість, засоби виробництва, гроші і цінні папери, товари, інтелектуальний продукт), яке полягає в тому, що ці об’єкти власності належать приватним особам, сім’ям, групі осіб [3].

Власність – це, звісно, не речі і не майно. Це – визначені економічні (фактичні) відносини, які забезпечуються правовим оформленням. Як відносини соціальні вони виникли не одразу з появою *Homo sapiens*, а лише тоді, коли привласнення відвойованих людиною у природи матеріальних благ стало вимагати його суспільного визнання та закріплення [2, 16].

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що термін “власність”, “приватна власність”, інші різновиди поняття “власності” сформовані впродовж певного періоду історичного процесу шляхом наповнення цих понять змістом стосовно володіння, розпорядження, управління речами, майном, тобто матеріальними благами, а також нематеріальними, та заборони іншим суб’єктам користуватися ними без відповідної згоди господаря.

У свою чергу, у законодавстві України поняття “право інтелектуальної власності” визначено як: “...право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об’єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об’єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом” [4, ст. 418].

Наукова діяльність та її правове забезпечення в Україні здійснюється відповідно до Конституції України [5], Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [6], низки інших нормативно-правових документів.

Згідно зі ст. 1 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [6], наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання й використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Отже, як свідчить Закон [6], наукова діяльність визначається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань.

З іншого боку, результати творчої діяльності, що наділяються правовою охороною, визначаються як об’єкти інтелектуальної власності й виступають результатами інтелектуальної діяльності. Отже, інтелектуальна власність (результати інтелектуальної діяльності) виступає результатом інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства. Лише в такому разі їй надається правова охорона. Об’єкт інтелектуальної власності є результатом розумової діяльності (інтелектуальна – від лат. *intellectus* – розум) [7, 21, 22, 26].

Із наведеного вище можна зробити висновок, що результатом наукової діяльності у переважній більшості повинні виступати об’єкти інтелектуальної власності – об’єкти авторського права та суміжних прав.

Традиційно всі результати творчої діяльності поділяються на об’єкти духовної творчості й продукти науково-технічної діяльності. До перших належать об’єкти авторських і суміжних прав, до других – винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки й знаки послуг, інші види інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері [1, 9].

На нашу думку, це визначення А.І. Кубах має трохи спірний характер, адже, як ми з’ясували вище, об’єкти авторського права належать також до об’єктів наукової діяльності. Отже, можна стверджувати, що всі результати творчої діяльності поділяються на об’єкти духовної творчості і наукової діяльності, а також науково-технічної діяльності.

Розглядаючи питання забезпечення авторського права та суміжних прав в процесі наукової діяльності, спробуємо визначитися із суспільними відносинами, які входять до сфери регулювання зазначеного права.

Відмінність правової охорони результатів духовної творчості, й, як ми з'ясували, наукової діяльності, від результатів науково-технічної діяльності полягає в тому, що перші не потребують визнання уповноважених державних органів, а другі вважаються об'єктами інтелектуальної власності в разі отримання у встановленому законодавством порядку відповідного документа – патента або свідоцтва. Спільне між ними – це, насамперед, творчий характер діяльності в різноманітних сферах суспільного життя [1, 9–10].

Як визначено в Законі України “Про авторське право і суміжні права” [8], цей Закон охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва. Отже, кажучи іншими словами, авторське право регулює суспільні відносини у сфері створення творів науки, літератури і мистецтва. При цьому, на відміну від “промислової власності”, яка опікується матеріальним виробництвом, твори літератури, науки, мистецтва – це нематеріальні продукти. Сам об'єкт авторського права невід'ємний від процесу його створення. Припиняється виконання, наприклад, виступ актора на сцені, і про нього залишається лише згадка глядачів, слухачів і самого артиста. Тут твір стає нерозривно пов'язаним з особистістю автора-виконавця [9, 20].

Норми у сфері створення об'єктів інтелектуальної власності, які охороняються авторським правом, закріплюють за авторами створених творів, тобто нематеріального продукту, певні права, які відповідно до законодавства поділяються на дві групи – особисті немайнові права та майнові права [10, 23].

Стаття 438 ЦК України [4] розкриває зміст особистих немайнових прав автора, які є складовою особистих немайнових прав інтелектуальної власності, визначених у ст. 423 ЦК України [4]. Особисті немайнові права належать авторові твору незалежно від його майнових прав інтелектуальної власності на твір і зберігаються за ним у випадках передачі прав на використання твору. Особисті немайнові права забезпечують зв'язок особи автора з його твором. Особисті немайнові права автора на твір позбавлені економічного змісту, невід'ємні від автора і є абсолютними [7, 158].

Особисті немайнові права на твори науки, літератури і мистецтва визначені Законом України “Про авторське право і суміжні права” [8]. Ст. 14 цього Закону до них відносить права: 1) вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо; 2) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом; 3) обирати псевдонім, зазначати й вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання; 4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Крім немайнових прав, за авторами, згідно з чинним законодавством, закріплюються і майнові права.

Під майновими правами інтелектуальної власності автора на твір зазвичай розуміють право автора на використання твору. На підставі змісту ст. 440 ЦК України [4] право на використання твору можна визначити так: це виключне право автора самостійно вирішувати питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до свого твору та до його використання. Тобто автору належить право на використання твору у будь-якій формі та будь-яким способом (ст. 424, 426, 427). Це визначення збігається з положенням ч. 2 ст. 15 Закону України “Про авторське право і суміжні права” [8]. Безпосередньо з виключного права автора дозволяти використання твору іншою особою впливає право перешкоджати неправомірному використанню твору шляхом заборони такого використання та відшкодування шкоди за неправомірне використання твору [7, 170–171].

Поряд із авторським правом та правами авторів творів науки, літератури та мистецтва існує ще чотири типи прав, які зазвичай називаються суміжними правами: право виконавця твору на виконання, право виробника фонограми на фонограму, право виробника відеограми на відеограму та право організації мовлення на радіо-

та телепередачі. Права тих осіб, які допомагають автору твору, якщо, звісно, він призначений автором для розповсюдження серед широкої публіки, охороняються законом і називаються суміжними правами [9, 22–23].

Суттєвою особливістю більшості суміжних прав є їх похідність і залежність від прав творців. Лише в тих випадках, коли виконується, записується на фонограму або передається в ефір чи по кабелю неохоронюваний законом твір або об'єкт, який взагалі не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний характер. За загальним правилом виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм та виробники відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права й виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм). Разом із тим володілець суміжних прав для сповіщення третіх осіб про свої права і запобігання їх порушенню може використовувати знак охорони суміжних прав, який вміщується на кожному примірнику фонограми і (або) на кожній упаковці, що містить її. Таким знаком прийнято передбачений Римською конвенцією знак охорони, який складається з трьох елементів: латинської літери "P", обведеної колом; імені (найменування) володільца виключних суміжних прав; року першого опублікування фонограми [7, с. 222–224].

Правам виконавців теж притаманні немайнові та майнові ознаки.

До майнових прав виконавців, згідно зі ст. 39 Закону України "Про авторське право і суміжні права", [8] відносяться: а) публічне сповіщення своїх незафіксованих виконань (прямий ефір); б) фіксація у фонограмах чи відеограмах своїх раніше незафіксованих виконань; в) відтворення (пряме і (або) опосередковане) своїх виконань, зафіксованих без їх згоди у фонограмі чи відеограмі, чи за їх згодою, але якщо відтворення здійснюється з іншою метою, ніж та, на яку вони дали свою згоду; г) розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, шляхом першого продажу або іншої передачі права власності у разі, коли вони при першій фіксації виконання не дали дозвіл виробнику фонограми (виробнику відеограми) на її подальше відтворення; г) комерційний прокат, майновий найм своїх виконань, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі, якщо при фіксації не було їх згоди на комерційний прокат і майновий найм, навіть після розповсюдження виконань, здійсненого виробником фонограми (відеограми) або за його дозволом; д) розповсюдження своїх виконань, зафіксованих у фонограмах чи відеограмах, через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час на власний вибір, якщо при першій фіксації виконання не було їх згоди на такий вид розповсюдження.

До майнових прав виробників фонограм і виробників відеограм, згідно зі статтею 40 Закону України "Про авторське право і суміжні права" [8], відносяться: а) відтворення (пряме і (або) опосередковане) своїх фонограм і відеограм у будь-якій формі й у будь-який спосіб; б) розповсюдження серед публіки фонограм, відеограм та їх примірників шляхом першого продажу або іншої передачі права власності; в) комерційний прокат фонограм, відеограм і їх примірників, навіть після їх розповсюдження, здійсненого виробником фонограми чи відеограми або за їх дозволом; г) публічне сповіщення фонограм, відеограм та їх примірників через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором; г) будь-яку видозміну своїх фонограм, відеограм; д) ввезення на митну територію України фонограм, відеограм та їх примірників з метою їх поширення серед публіки.

До майнових прав організацій мовлення згідно зі статтею 41 Закону України "Про авторське право і суміжні права" [8] відносяться: а) публічне сповіщення своїх програм шляхом трансляції і ретрансляції; б) фіксацію своїх програм на матеріальному носії та їх відтворення; в) публічне виконання і публічну демонстрацію своїх програм у місцях з платним входом.

Загалом, враховуючи зазначене вище, доцільно поставити запитання: "А до чого тут суміжні права та результати наукової діяльності?" Відповідь на це питання

на сьогодні набуває дедалі більшої актуальності. Адже з розвитком інформаційних технологій все більше людей надають послуги, пов'язані з відповідним навчанням в різних сферах, використовуючи при цьому створені у процесі наукової діяльності наукові твори, а отже, виникають суміжні права та питання надання авторського дозволу на використання наукового твору, питання грошової винагороди за використання твору. Отже, робимо висновок, що суміжні права повинні активно застосовуватися у процесі запровадження результатів наукової діяльності.

Від теоретичного розгляду питання забезпечення авторського права та суміжних прав перейдемо до розгляду цього питання стосовно наукової діяльності в системі МВС України, визначення суб'єктів механізму правового забезпечення авторських та суміжних прав, аналізу відомчих документів з цього питання.

Здійснення наукової діяльності в МВС забезпечують науково-дослідні установи (НДУ) та вищі навчальні заклади (ВНЗ) шляхом проведення науково-дослідних робіт, створення методик, здійснення всебічних, науково обґрунтованих аналізів тієї чи іншої проблематики, що виникає в ході оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України. До НДУ, що створюють об'єкти авторського права та суміжних прав в системі МВС України, відносяться Державний науково-дослідний інститут та Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України.

Вищі навчальні заклади з науково-дослідними лабораторіями в їх структурі та науковими школами створюють родюче підґрунтя для творчої діяльності, створення значного обсягу наукових здобутків та об'єктів авторського та суміжних прав у вигляді наукових публікацій, монографій, кандидатських та докторських дисертацій, підручників, методичних документів, аналітичних звітів та інших наукових розробок. Систему ВНЗ МВС складають: Національна академія внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, Львівський державний університет внутрішніх справ, Одеський державний університет внутрішніх справ, Академія внутрішніх військ МВС України, Донецький юридичний інститут.

Нині у восьми вузах, науково-дослідних установах та науково-дослідних лабораторіях в структурі відомчих ВНЗ, підприємствах та практичних підрозділах МВС України нараховується більше ніж 260 докторів та понад 1600 кандидатів наук. Діє дванадцять спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій, чотири докторанти та вісім ад'юнктур, що дає можливість посилювати інтелектуальний потенціал та фахові кадрові ресурси, а отже, професійні навички співробітників відомства, ефективність протидії правопорушенням, а отже, якісний рівень боротьби із злочинністю [11, 1].

Колегіальним органом управління науковою діяльністю в МВС України є Наукова рада, Наукова рада МВС України діє на основі Положення про неї [12]. Згідно з п. 1.2. Положення, Рада виступає органом, який сприяє проведенню єдиної політики щодо наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ та ефективного управління науковою й науково-технічною діяльністю [12, с. 124–139].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що суб'єктами механізмів адміністративно-правового забезпечення наукової діяльності й забезпечення прав на об'єкти авторського права та суміжних прав в системі МВС України виступають одні і ті ж підрозділи МВС, адже саме при проведенні наукової діяльності, як зазначено вище, створюються зазначені об'єкти інтелектуальної власності.

До відомчих нормативно-правових документів, які регламентують в ОВС наукову діяльність, належать: Положення про Міністерство внутрішніх справ України [13]; Положення про організацію проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України [14]; Положення про конкурс на краще наукове, навчальне та періодичне видання в системі МВС України [15]; Положення про порядок підготовки, експертизи підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, які використовуються в системі МВС України [16]; Положення про підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів у вищих навчальних закладах

МВС України [17]. Здійснивши розгляд та аналіз зазначених документів, слід констатувати, що в них відсутні норми щодо забезпечення авторських прав та суміжних прав в системі МВС України. Лише епізодичні згадки про авторські права трапляються в наведених вище документах.

Так, у Положенні про організацію проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (далі НД і ДКР) у системі МВС України пп. 2.3.6. передбачено, що виконавець здійснює авторське супроводження завершених і прийнятих замовником наукових досліджень [14]. Положення цього пункту доцільно спрямувати на більш якісне та повноцінне впровадження результатів наукової діяльності в практичну роботу підрозділів; крім того, обумовлює дії виконавців науково-дослідних робіт, а також авторів об'єктів інтелектуальної власності.

Пунктом 2.1.3. Положення про Наукову раду МВС України встановлено, що одним із основних завдань Ради є координація наукової, науково-методичної та науково-технічної діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ, вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ МВС України [12]. Звісно, це стосується й координації робіт щодо забезпечення авторського та суміжних прав в системі МВС як результату наукової діяльності. Проте, на жаль, конкретних норм у Положенні з цього питання не встановлено.

Крім того, у складі Ради діють три секції (пункт 4.7. Положення): наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ; науково-технічного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ; науково-методичного забезпечення діяльності ВНЗ МВС України [12]. Діяльність цих секцій, особливо наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, створює необхідні умови для розгляду питань забезпечення авторських та суміжних прав на об'єкти, створені у процесі наукової діяльності.

Для вирішення окремих питань, що потребують поглиблених знань у відповідних сферах, Радою або секціями можуть створюватися експертні комісії (пункт 4.8. Положення) [12].

У Положенні про конкурс на краще наукове, навчальне та періодичне видання в системі МВС України серед номінацій конкурсу визначено номінацію "наукові видання" (монографії, наукові розробки, відкриття тощо) [16]. Номінація, як і конкурс в цілому, створює можливість проведення у системі МВС змагання на кращий результат наукової діяльності між їх авторами. Дозволяє як оприлюднити об'єкт авторського права, а тим самим закріпити за автором його немайнові права на науковий твір, так і позмагатися, у дусі здорової конкуренції, з іншими науковцями щодо професійного рівня своїх здобутків.

Отже, проаналізувавши відомчі нормативні документи стосовно встановлення норм щодо забезпечення авторських та суміжних прав на результати наукової діяльності ОВС, можна сміливо стверджувати, що вони відсутні, а епізодичні згадки не гарантують роботи системи щодо забезпечення прав авторів, як немайнових, так і майнових, на створені наукові твори.

Враховуючи наведене вище, на нашу думку, слід внести відповідні зміни та доповнення до відомчих нормативних документів, які встановлюють організаційно-правову систему наукової діяльності в ОВС, стосовно забезпечення авторського права та суміжних прав на об'єкти інтелектуальної власності. Крім внесення змін та доповнень до вже існуючих документів, на нашу думку, з метою створення чіткої управлінської системи в ОВС із зазначеного питання слід розробити низку нових відомчих нормативних документів: положення про забезпечення прав інтелектуальної власності в системі МВС; положення про головний підрозділ з інтелектуальної власності МВС; положення НДУ, НВУ та ВНЗ про забезпечення прав на об'єкти інтелектуальної власності; положення про відповідні підрозділи та відповідальних осіб у сфері інтелектуальної власності та ін., які забезпечать створення та функціонування системи забезпечення авторських та суміжних прав. Однак питання авторського та суміжних прав слід розглядати в контексті всієї інтелектуальної власності, враховуючи також об'єкти промислової власності – винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, зазначення

походження товарів, які охороняються відповідно до законів України: “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [18], “Про охорону прав на промислові зразки” [19], “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” [20], “Про охорону прав на зазначення походження товарів” [21].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності : Навч. пос. / А.І. Кубах. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 149 с.
2. Писачкин В.В. Интеллектуальная собственность в системе социальных отношений и ценностных ориентаций / В.В. Писачкин – М., 2003. – 207 с.
3. Приватна власність. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.
4. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
5. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 12. – Ст. 165 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12&print=1>.
7. Право інтелектуальної власності : Акад. курс : Підруч. для студ. вищих навч. П68 закладів / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007. – 696 с.
8. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
9. Запорожець І.Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності [Текст] : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.Г. Запорожець ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2006. – 201 с.
10. Борохович Л. Ваша интеллектуальная собственность / Л. Борохович, А. Монастырская, М. Трохова. – СПб : Питер, 2001. – 416 с.
11. Смерницький Д.В. Адміністративно-правове забезпечення прав інтелектуальної власності в системі МВС України : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д.В. Смерницький. – К. : МП “ЛЕСЯ”, 2012. – 19 с.
12. Положення про Наукову раду МВС України : Наказ МВС України від 15 травня 2007 року № 154 / Нормативно-розпорядчі документи щодо наукової та науково-технічної діяльності Державного науково-дослідного інституту МВС України. – Київ : СПД Чалчинська Н.В., 2010. – 135.
13. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=383%2F2011>.
14. Положення про організацію проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України : Наказ МВС України від 15 травня 2007 року № 154 / Нормативно-розпорядчі документи щодо наукової та науково-технічної діяльності Державного науково-дослідного інституту МВС України. – Київ : СПД Чалчинська Н.В., 2010. – 135 с.
15. Положення про конкурс на краще наукове, навчальне та періодичне видання в системі МВС України : Наказ МВС України від 26 січня 2008 року № 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.livs.lviv.ua.
16. Положення про порядок підготовки, експертизи підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, які використовуються в системі Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 16 березня 2001 року № 204 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.livs.lviv.ua.
17. Положення про підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів у вищих навчальних закладах МВС України : Наказ МВС України від 28 квітня 2006 року № 421 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.livs.lviv.ua.
18. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
19. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
20. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.
21. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32. – Ст. 267.

Отримано 03.04.2013